

Székács-Weisz Judit

A szupervízió budapesti modellje*

Bevezetés (2025)

Közel száz évvel ezelőtt jelent meg Kovács Vilma – legalábbis az analitikus szupervízió történetében – korszakalkotó cikke. A viszontlátást érintő gondolatai valóban úttörő jellegűek, és a mai napig érvényesek. A szupervízió jellegéről, technikájáról és stílusáról különböző fórumokon azóta is rengeteg szó esik, de az eredeti gondolatok időközben jórészt a feledés homályába merültek.

Az én írásom is ma már szinte történelminek számít: 1986-ban jelent meg egy kongresszusi előadásom szövegeként. Elég nagy port vert fel az akkori fiatal analitikusok körében. Az idősebbek se sokat hallottak a budapesti iskola hajdanvolt újításairól. Úgy éreztem, most, hogy magyarul is megjelenik ez a cikk, az eredeti szöveget érdemes megismerni, belegondolni mindabba, ami negyven évvel ezelőtt foglalkoztatta az analitikus világot, és felmérni: vajon változott-e, és ha igen, miben és mennyit változott azóta a helyzet? Hogyan formálódott a szupervíziós tér fogalma, az analitikus diád tevékenységének megítélése, hogyan látjuk a szupervízió helyét és szerepét a mai gyakorlatban?

A budapesti szupervíziós módszerről nem jelent meg sok tanulmány, bár újabban, úgy látszik, felfedezik jelentőségét és a képzés számára alapvető elveit és tanulságait.

Remélem, hogy ez az írás is hozzájárul ahhoz, hogy együtt tudjunk gondolkodni a pszichoanalitikus képzés mindannyiunk számára formatív szakaszáról: a szupervízióról.

* Eredeti megjelenés németül: Die Budapester Supervisions-Methode. *PsA-Info. Informationsschrift für Weiterbildungsteilnehmer und Kandidaten der Deutschen Psychoanalytischen Vereinigung*, 1986, Nr. 27. September. Előadásként angolul elhangzott a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület 1985-ös hamburgi konferenciáján, a fordítás ez alapján készült.

A képzés kérdései az elmúlt években az analitikus világ figyelmének középpontjába kerültek. A kiképző analízis jellegének megosztottsága, megkérdőjelezhető adminisztratív szerepe, „a jelöltek első analízise az intézet számára, a második pedig saját maguk számára” – ezek a tünetek súlyos zavarokat mutatnak a jelenlegi képzési rendszerben. Az „intézményi patológia” és a képzési rendszer működési zavarainak megértésére tett kísérletek lettek a központi témái a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület által kiadott *Changes in Analysts and in their Training* című, rendkívül izgalmas monográfiának (Wallerstein, 1984). Ami ezt a kis kék könyvet olyan izgalmasan olvashatóvá tette, az az 1984 áprilisában az angliai Tauntonban e kérdéseknek szentelt teljes szimpózium hűségese rögzítése volt.

A kiképző analízis és az intézetek struktúrája közötti kölcsönhatást elemezve Wolfgang Loch tanulmányában megállapítja:

„A merev, zárt struktúrájú intézetek elősegítik az idealizálással, üldözéssel és depresszióval jellemezhető nárcisztikus vonások megnyilvánulását, míg a strukturálatlan, nyitott intézetek a jelölt demoralizációjának kedveznek, mert a kiképző analízist ekkor úgy értelmezik, hogy az »nem kötődik semmiféle szabályhoz«. Mindkét modell az intellektuális sterilitás irányába való fejlődést erősíti a kreativitás és az érzelmi, mentális növekedés helyett.” (Loch, 1976.)

Az „éresi folyamatokat jobban elősegítő környezet” megteremtéséért folytatott küzdelemben felhozott érveket követve elgondolkodhatunk a jövőben felhasználható lehetséges erőforrásokon. Budapestről, egy „intézmény előtti analitikus világból” érkezve az ember úgy érzi, hogy a mi „archaikusabb” szerkezeti és képzési rendszerünkben a történelmi múltnak olyan elemei maradtak fenn, amelyeket érdemes lenne újragondolni az „intézményes” vagy talán „intézmény utáni” szervezetekben.

Az egyik ilyen a budapesti szupervíziós módszer. Ez a képzési rendszerünk egy sajátos vonása, amely szerint a jelölt az első szupervízió idejére a kiképző analitikusánál marad. Ez az a történelmi módszer, amelyet ma már csak Magyarországon gyakorolnak eredeti formájában.¹ Annak érdekében, hogy megismertessem önmagammal ennek a rendszernek a múltját és jelenét, szeretnék megosztani néhány ehhez kapcsolódó gondolatot és érzést.

A múlt jobb megértése kikövezheti a jövőbeli fejlődés útját a pszichoanalitikus mozgalom és gondolkodás történetét illetően is. A kiképző analízis gondolata több szempontból is részben Budapesten (egykor a pszichoanalitikus világ harmadik fővárosában) gyökerezik.

A jelöltek formális képzését Herman Nunberg javasolta az 1918-as budapesti Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszuson. A szupervíziót vagy kontrollanalízist mint a képzés döntő részét először Kovács Vilma dolgozta ki. „Kiképző analízis és kontrollanalízis” című tanulmánya 1933-ban jelent meg a Ferenczi-émlékkönyvben (Kovács, 1933), valamint németül (1935) és angolul (1936) is.²

¹ Azóta már Magyarországon sem jellemző, mivel az IPA hivatalosan nem ismeri el. (A szerk.)

² Németül: Vilma Kovács: *Lehranalyse und Kontrollanalyse. Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1935, 21: 517-524; angolul: *Training and control-analysis. International Journal of Psycho-Analysis*, 1936, 17: 346-354.

Mielőtt idéznénk Kovács Vilma jól ismert gondolatait a szupervízióról, idézzük fel vele együtt a kiképző analízis rövid történetét. Szeretném, ha megismernék ezt az írást, melyben az analízis egyik úttörője olyan természetes és közvetlen módon fogalmaz, hogy az ember visszavágyik az alkotás eme aranykorába.

Kovács Vilma a következőképpen látta a helyzetet: Az „emberi hatásokból fakadó harcok” miatt Freud már 1913-ban felismerte, hogy az önmagunk kellemetlen részeinek megismerésével szemben működő ellenállás az analitikusban és a páciensben egyaránt jelen van. E kiábrándító tény miatt hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a terapeuta ismerje saját tudattalanját. Ez annyit jelentett, hogy a technika további módosításait az analitikusra kellett alkalmazni.

1922-ben a berlini kongresszuson végül megállapodás született arról, hogy az elméleti képzés mellett az analitikusnak „kiképző analízisben kell részt vennie valamelyik társegyesület elismert analitikusával”. Az elképzelés azonban az volt, hogy ez a kiképző analízis nem mehet olyan mélyre, mint a terápiás analízisek, hanem „óvatosan dolgozva, hogy lehetőleg ne érintse az egyéniséget, jellemet”. (Kovács, 1933/1993, 244.)

Ferenczi fontos szerepet játszott e nézet megváltoztatásában. Otto Rankkal közösen írt, *A pszichoanalízis fejlődési céljai* című könyvében (Ferenczi – Rank, 1924) hangsúlyozta, hogy az analitikus kezelés jelentős érzelmi feszültséget okoz nemcsak a páciensnek, de az analitikusnak is. Ez a gondolat erős ellenállást váltott ki, ugyanakkor elkerülhetetlenné vált, hogy komolyan foglalkozzanak a képzési kérdésekkel. 1927-ben az innsbrucki kongresszuson a Nemzetközi Tanulmányi Bizottság megfogalmazta azt a jól ismert követelményt, amely szerint „az analitikus jobban legyen analizálva, mint a betege”. (Kovács, 1933/1993, 244.)

Ezen előzetes gondolatok után Kovács Vilma rátér arra, amit a képzés leglényegesebb részének tart: a kontrollanalízisre:

„A kontrollanalízis eredeti célja a praktikus munka tanítása és ellenőrzése. A jelölt megkezd 1-2 beteggel az analitikus kezelést, és munkájáról rendszeresen beszámol egy tapasztaltabb kollégának. Így megtanulja a beteggel szemben való viselkedést, a pszichoanalízis technikai fogásait. Ha beérjük a kontrollnak ezzel a felületesebb módjával, akkor érthető és indokolt az a nézet, hogy a kontrollanalízis több kiképzőnél is elvégezhető, mert ezáltal az analitikus-jelölt megismerkedik a különböző analitikusok munkamódjával. Ha ezen munka közben kiderül, hogy a jelöltet egyéni konfliktusai akadályozzák betegei kellő megértésében, akkor a kontrolláló azt a tanácsot adja, hogy folytassa még a kiképző analízist. Ezzel szemben úgy vélem, hogy a helyes megoldás az, ha a jelölt a kontrollanalízist mindig saját kiképző analitikusával végzi, ugyanis esetleg csak a beteggel való foglalkozásközben derül ki, hogy a jelölt analízise még nem fejezhető be. [...]

A jelölt, ha megkezd a munkát rábízott betegével, miközben önmaga továbbra is analízisben marad, egyéniségének olyan oldalait is megmutatja, amelyek, még ha észre is vettük már azelőtt is, mégsem juthattak olyan plasztikusan kifejezésre, mint ebben a parallel folytatott munkában. Összes jó és rossz szokásai és tulajdonságai, így gyengeségei is kibontakoznak. [...] Mindez alkalmat nyújt arra,

hogy a tanítványnak megmutassuk a viszontáttétel helyeskezelését, amely az analitikus munka egyik legfontosabb tényezője.” (Kovács, 1933, 244-246.)

Kovács Vilma fenti gondolatai világosan megmutatják, hogyan látta a kiképző analízis fő kérdéseit ötven évvel ezelőtt. Amit mond, az napjainkban is érvényesnek hangzik. Gondolatai hosszú éveken át meghatározták a szupervízió feladatát és jellegét az analitikus világban, és – részben sajátos történelmi körülményeinknek köszönhetően – mind a mai napig a szupervízió alapelvei maradtak Magyarországon.

Azt mondják, egy újszülöttnek minden új. Én azt is hozzátenném, hogy bizonyos értelemben minden természetes is. Nyilvánvalóan természetesnek találtam az első szupervíziómban Rajka Tiborral – aki Ferenczi kortársa volt –, hogy ő a szupervíziót a tapasztalatból való tanulás közös folyamatának tekintette. Azt akarta, hogy az üléseket óráról órára szabadon és plasztikusan prezentáljuk, hogy ő is „lássa és érezze” a páciens. Nem esett nehezére, hogy a szó szoros értelmében tanítson – legyen szó elméletről vagy technikáról. Ugyanakkor arra bátorította az embert, hogy legyen nyitott, és az élettől és a páciensből is tanuljon.

A személyes analízisemben felmerült emlékek és felismerések nagy segítséget jelentettek az üléseken tapasztalt feszültségek lokalizálásában és a tisztánlátást elhomályosító áttétel és viszontáttétel jelenségeinek feldolgozásában. Amikor úgy tűnt, hogy valamilyen megoldatlan terület áll a vakfoltjaim mögött az analitikus „itt és most” helyzetben, akkor néhány alkalommal visszamehettem a díványra, hogy a „privát tudattalan anyagommal” foglalkozzam. A tanulásnak, a gondolkodásnak, az érzéseknek és az átdolgozásnak ez a kombinációja meghatározó élmény volt pszichoanalitikus gondolkodásomban és identitásomban.

Később tudatosult bennem, hogy a magyar pszichoanalízis egyik vezéralakja, Hermann Imre által tanított klasszikus kontrollanalízis módszere némileg más stílusú. Hermann a szupervíziót kevésbé tartotta intellektuális élménynek. Szkeptikus volt az analízis oktatásával kapcsolatban; ő az analitikus tapasztalatból való tanulásban hitt. Nem húzott éles határokat a személyes és a kontrollanalízis között. Hermannál a jelölt a díványon feküdt, és szabadon beszélt arról, amit a páciens öntudatlanul elindított benne. A páciens állt az asszociációk középpontjában, mint a terápiás analízisben az álom. Amikor a tudattalan készletések elvonták a páciensből, szabadon követték az asszociációs hullámok irányát. Azt remélték, hogy idővel a jelölt egyre kevesebbet foglalkozik majd a saját belső világával és többet a pácienssel, a szabad asszociációkról a tematikus szabad asszociációkra tér át.³ Bár adott néhány ötletet és bemutatta a modellt, azt várta, hogy a jelölt maga találja meg az összefüggéseket és kivezető utakat.

Itt érkezünk el a kiképző analízis néhány kulcsfontosságú pontjához. Mint a szupervízió minden formájánál, a jelölt úgy mutatja be a páciens a szupervizornak, hogy az beléphessen az időben közel hozott és számára megnyitott terápiás térbe, megfigyelhesse a páciens és a terapeutát, és reagálhasson rájuk. A pszichoanalitikus szupervízióban ez az áttétel és a viszontáttétel mechanizmusain keresztül valósul meg.

³ Rajka Tibor szóbeli közlése.

A képzés egyik legkényesebb aspektusa véleményem szerint a határok kérdése. Az első meghatározandó pont az, hogy hogyan kezeljük a szupervízió két alapvető funkcióját, a „tanító” és az „analitikus” funkciót. Legyenek-e világos határok közöttük vagy sem? A különböző társaságok által erre a problémára adott válasz tükröződik az általuk létrehozott intézetek struktúrájában. Amikor interjút készítettem hat kiképző analitikusunkkal a budapesti módszerről és arról, hogy mit tartanak optimálisnak az analitikusképzésben, ez volt az a pont, amelyre mindannyian reflektáltak. Mondanivalójukat hallgatva rájöttem, hogy a képzésben a határokhoz való viszonyulás lehet az a fordulópont, amely meghatározza a szervezeti fejlődés irányát. A mi átalakulóban lévő kis csoportunkban ez rendkívül fontos lehet.

Két kiképző analitikusunk lényegesnek tartja a világos határokat, ők a nyugati világ analitikus intézetei által követett modellhez hasonlóan személyekben is elkülönítenék a két funkciót. A többség azonban úgy érzi, hogy csak a két funkció együtt teszi teljessé az analitikus képzést. Ugyanennek a kérdésnek egy másik oldala az, hogy hogyan viszonyuljunk a jelölt tudattalan világának „privát” és „analitikus” részeihez. Ezeknek a területeknek a folyamatos tudatosítása a kontrollanalízisben is elemi fontosságú. Máskülönben „az ember elmerülne a privát világban, és elveszítené a páciens, vagy fordítva: elmerülne a páciensben, és elveszítené az analitikust” – ahogy az egyik kiképzőnk fogalmazott.

A budapesti módszerben szerintem megvan a lehetőség arra, hogy ezeket a területeket elkülönítsük egymástól, mégis állandó kapcsolatban legyünk velük. Másképp fogalmazva: a bizonyítékok azt mutatják, hogy ideális körülmények között ez a módszer egyszerre képes hatni a hasítás és az összeolvadás ellen. A módszer másik előnye, hogy a jelölt látja az analitikusát munka közben. Ez elősegíti személyes analízisének jobb megértését, és segít más megvilágításban is látni azt, amin keresztülment. Ezt nagyon erőteljes tényezőnek találtam a pszichoanalitikus technika és a belátás elsajátításában.

A kontrollanalízis közös tapasztalata segít a jelöltnek fokozatosan elmozdulni egy szimmetrikusabb, kollegiálisabb kapcsolat felé az analitikusával. Visszatekintve a szupervízióval kapcsolatos emlékeimre, elgondolkodom azon, vajon nem ennek a fázisnak az elérése volt-e személyes analízisem valódi befejezése. Nemcsak a növekedés, hanem a mesterhez való felnövés is nagyon ösztönző perspektíva a leendő analitikus számára.

Ferenczi úgy jellemezte a pszichoanalitikus képzés folyamatát, mint ami „a kézműves kitanításához” hasonlít. „Először mint tanonc, el kell sajátítani a mester fogásait, sőt érezni kell az ő nevelő befolyását, hogy aztán mint segéd, még mindig felügyelet és kontroll mellett próbálkozzon önállóan dolgozni.” (Ferenczi, 1928, 51.) Ez a közel száz évvel ezelőtti megfogalmazás feltűnően hasonlít Kernberg legújabb hipotetikus modelljeire, amelyek alternatív utakat kínálnak az intézetek számára, hogy kreatívabb és egészségesebb működési és képzési módokat találjanak. Kernberg első javasolt modellje egy „művészeti akadémia”:

„Elsődleges feladata az lenne, hogy művészeket képezzen magas szintű szakismeretekre. Egy ilyen modell abból indulna ki, hogy a pszichoanalízis művészet, nem pedig pusztán technika, és a magasan specializált képzés

megkönnyítené a kreativitás kifejezését a jelöltek számára. Ez a modell összhangban van a pszichoanalitikus képzés erősen individualizált jellegével, a tutori és mentori szempontokkal, a továbblépés kritériumaival és azzal az uralkodó feltételezéssel, hogy létezik egy ideális technika, amelyet el kell sajátítani, mint a későbbi kreativitás alapját.” (Kernberg, 1984.)

Mindkét idézet a budapesti szupervíziós módszerben meglévő tulajdonságokat írja le. Sajnos nincsenek szisztematikus vizsgálatok ezzel a módszerrel kapcsolatban, amelyekre hivatkozhatnánk. Így megfigyeléseim fenomenológiai szinten maradnak.

A modell kevésbé konstruktív aspektusairól szólva felmerülhet a kérdés, hogy ez a forma nem teszi-e az analitikus képzést „mester-orientáltabbá”. Ez azt is jelenti, hogy elősegítheti a kiképző analitikus idealizálását, és az idealizálás következményeként rivalizálást idézhet elő a különböző „szülők” „analitikus gyermekei” között, így erősítve a „törzsi kötelékeket”. E torzító tényezők ellenére a budapesti modellt olyan módszerként értékelem, amely a kontrollanalízist az érés és a növekedés szabad, intézményes szabályozásoktól és korlátozásoktól mentes élményévé teszi. Módszertani és emberi értékei miatt meggyőződésem, hogy megérdemelne további gondolatokat.

Borgos Anna fordítása

Felhasznált irodalom

- Ferenczi S.** (1928). A pszichoanalitikus kiképzés menete. In: Uő: *A pszichoanalízis rövid ismertetése* (88-95). Budapest: Pantheon, 1936. Új kiadása: Gyula: Digi-Book, 2012, 48-52.
https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/52/78/dd/1/FerencziS_Apszichoanalizisrovidismertetese_9786155295584_PDF.pdf
- Ferenczi S. – Rank, O.** (1924). A pszichoanalízis fejlődési céljai. Elmélet és gyakorlat kölcsönös kapcsolata. In: *A pszichoanalízis fejlődési céljai, 1920–1924. Ferenczi Sándor összes művei 4. kötet* (369-414). Szerk. Kiss Tibor Cece, Kőváry Zoltán, Papp Barbara. Budapest: Oriold és Társai, 2023.
- Kernberg, O.** (1984). Changes in the Nature of Psychoanalytical Training. In: R. S. Wallerstein (ed.), *Changes in Analysts and their Training* (56-61). New York: International Psychoanalytical Association.
- Kovács V.** (1933). Kiképző analízis és kontrollanalízis. In: Freud et al., *Lélekelemzési tanulmányok* (240-248). Budapest: Párbeszéd – T-Twins, 1993.
- Loch, W.** (1976). Some short comments on the evaluation of supervision. *European Psychoanalytical Federation, Bulletin* 7.
- Wallerstein, R. S.** (ed.) (1984). *Changes in Analysts and in their Training*. New York: International Psychoanalytical Association.